

Кузьома Віталій Вікторович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

<https://orcid.org/0000-0002-6763-2120>.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ: ФАКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СУЧАСНІ ТРЕНДИ

Анотація. Питання забезпечення глобальної продовольчої безпеки залишається одним з основних та вирішальних для всіх без виключення країн світу. Реалізація цілей сталого розвитку, які стали стратегічним пріоритетом для суспільства, відокремили проблеми подолання голоду та забезпечення здоров'я населення ключовими та у якості головного пріоритету подальшого існування людства. У статті досліджено сутність категорії «продовольча безпека» з різних науково-методичних позицій, проведено комплексний огляд основних тенденцій, які супроводжують аспекти вирішення питання досягнення продовольчої безпеки у світовому масштабі. Відокремлені основні елементи агропродовольчої системи, як ресурсного базису для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Виявлено сукупність ключових факторів, які здійснюють вплив на можливості забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Окреслено архітектура моделі, які містить базові характеристики досягнення стану глобальної продовольчої безпеки. Виявлено та надано оцінка ключовим трендам на шляху досягненні глобальної продовольчої безпеки. Визначено, що Україна є потужним гравцем світового агропродовольчого ринку та має потужний потенціал сприяння забезпеченню подолання глобальної проблеми голоду у світі. Виняткова та основна умова для цього – це завершення військового конфлікту на території України та відновлення ресурсного і виробничого потенціалу сільського господарства країни на засадах подальшого сталого розвитку.

Ключові слова: агропродовольче виробництво, сільське господарство, голод, продовольча безпека, розвиток, суспільство.

Kuzoma Vitalii,

Candidate of Sciences in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Mykolayiv National Agrarian University

<https://orcid.org/0000-0002-6763-2120>.

GLOBAL FOOD SECURITY: SECURITY FACTORS AND CURRENT TRENDS

Abstract. The issue of ensuring global food security remains one of the leading and decisive issues for all countries in the world, without exception. The implementation of the goals of sustainable development, which have become a strategic priority for society, has separated the problems of overcoming hunger and ensuring the health of the population as key and the main priority for the further existence of humanity. The article examines the essence of the category "food security" from various scientific and methodological positions and conducts a comprehensive review of the prominent trends that accompany the aspects of solving the issue of achieving food security on a global scale. The main elements of the agro-food system as a resource base for ensuring global food security are separated: 1) a sufficient amount of safe, high-quality food; 2) healthy nutrition of the population; 3)

inclusive distribution of income and expenses of the population; 4) prevention of climate change, sustainability and conservation of biological resources. A set of key factors influencing the possibilities of ensuring global food security has been identified: population size, science and technology, climate change, imperfect global food distribution mechanisms, problems of gender inequality, urbanization processes, and inclusive gaps between the living conditions of the population, the growing scale of political and military conflicts. The model's architecture, which contains the essential characteristics of achieving global food security, is outlined. Critical trends for achieving global food security were identified and assessed. Among them: the relative stability of the problem of world hunger, in particular, in individual world regions; increasing the level of dependency, hunger, and gender inequality; the growth of inclusive gaps in the economic availability of food; increase in the level of urbanization of the population; the health problem of a large part of the world's population and the strengthening of the trend of healthy eating. Ukraine, a significant player in the global agri-food market, holds substantial potential to combat the world's hunger crisis. The key to unlocking this potential lies in resolving the ongoing military conflict within Ukraine's borders and restoring the country's agricultural resources and production capabilities through sustainable development.

Keywords: agro-food production, agriculture, hunger, food security, development, society.

Постановка проблеми. Забезпечення достатнього обсягу продовольства для населення як у кількості, так і в якісному відношенні є пріоритетним для більшості країн, а також для міжнародних світових організацій, які сприяють вирішенню глобальної проблеми подолання голоду у світі (ООН, FAO). Незважаючи на підвищення рівня продуктивності світового сільського господарства, впровадження інноваційних агротехнологій і максимальне залучення ресурсів у сферу агропродовольчого виробництва, проблема недостатнього рівня забезпечення продовольством є характерною для значної частини населення світу. Україна має величезний потенціал забезпечення власної продовольчої безпеки та участі і світових процесах подолання голоду, постає вагомим учасником ринку продовольства Європи. У даний час цей потенціал обмежується наслідками ведення військового конфлікту на території країни, проте партнерство України на глобальному ринку продовольства є беззаперечним та необхідним глобальному суспільству для досягнення цілей сталого розвитку та покращення рівня якості життя населення планети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання подолання голоду та підвищення рівня якості життя населення країн і планети у цілому завжди поставало одним з визначальних для людства, міжнародних організацій та урядів всіх країн світу. Незважаючи на системність та глобальність спільних зусиль, на даний час вона не є вирішеною, а питання забезпечення продовольчої безпеки

постає один з ключових для світовому суспільству. Дана проблема значно загострюється за останні роки, внаслідок дії низькі загрозливих факторів зовнішнього середовища та втрати агропродовольчого потенціалу вагомим гравців світового ринку продовольства, таких як Україна. Все це актуалізує проведення наукових досліджень, спрямованих на пошук напрямів розв'язання проблеми світового голоду як у вітчизняних, так й у зарубіжних наукових спільнотах. Потужний вклад у розвиток науково-теоретичного і методичного базису управління продовольчою безпекою на різних рівнях зробили такі вчені як: Бабенко А.А., Березін О.В., Білоус О.Г., Вдовенко Н.М., Гойчук О.І., Лупенко Ю.О., Месель-Веселяк В.Я., Кваша С.М., Онегіна В.М., Охріменко О.О., Саблук П.Т., Сичевський М.П., Федулова І.В., Хорунжий М.Й., Щекович О.С. та інші науковці.

Продовольчу безпеку FAO характеризує як стан постійний соціальний, економічний і фізичний доступ до достатньої кількості безпечних продуктів харчування, що відповідають потребам людини для ведення здорового і активного способу життя [1]. Концепція продовольчої безпеки у світі постає однією з ключових у забезпеченні загального суспільного добробуту. Подолання голоду постає однією з основних стратегічних цілей сталого розвитку, запропонованих ООН для усіх країн світу.

Глобальна продовольча безпека – це гарантії того, що будь-яка країна на постійній основі матиме повний доступ до необхідної кількості продовольства шляхом забезпечення їх стабільних потоків незважаючи на існуючі загрози і обмежуючі фактори. Глобальна продовольча безпека – це умови, які визначають тренди і детермінанти, що здійснюють вплив на стан забезпечення продовольчої безпеки окремих регіонів, країн та їх об'єднань.

Дослідження наукових підходів до трактування сутності і змісту продовольчої безпеки показали, що існує декілька методичних підходів до вивчення даного явища: дослідження продовольчої безпеки з системних позицій - як цілісної агропродовольчої системи [2]; як спосіб та можливості доступу до необхідної

кількості продовольства населенням (у контексті останніх трендів – як інклюзивний доступ) [3]; дослідження з точки зору процесного підходу як сукупність дій із забезпечення необхідного рівня продовольчої безпеки [4]; як ознака стану розвитку національної економіки та частково стану соціально-економічного розвитку країни [5]; як інструмент досягнення соціально-економічної та політичної стабільності суспільства [6].

Всі науковці погоджуються, що досягнення бажаного стану продовольчої безпеки країни визначається станом розвитку агропродовольчого сектору економіки, потенціалом вітчизняного виробництва та доступного імпорту [7, 8].

Поряд із дефініцією «продовольча безпека» у світовій науковій літературі та практиці зустрічається термін «продовольчій суверенітет», який визначається як стійке вирішення проблем світового голоду та ґрунтується на місцевому виробництві і споживанні продуктів харчування, достатніх для регіону /країни [9]. Постановка завдання. Метою статті є вивчення глобальної продовольчої безпеки з позицій складових агропродовольчих систем та дослідження останніх трендів у її світовому забезпеченні.

Виклад основного матеріалу. Агропродовольчий сектор є одним з найкрупніших у світовому економічному просторі, у якому задіяно близько половини придатної для життя земельної площі та половина зайнятого трудового населення. Нарощування обсягів природних, біологічних, технічних, фінансових і трудових ресурсів, яке мало місце протягом останніх десятиріч у агропродовольчій сфері, поряд з цим, не забезпечило достатнього рівня виробництва продовольства та не вирішило проблему подолання голоду у світі. За даними всесвітнього агентства FAO не забезпечені у достатній кількості продуктами населення сьогодні понад 1 млрд осіб. У зв'язку з цим всесвітньою організацією було визначено, що до 2050 року для забезпечення продовольчої безпеки необхідним буде збільшення обсягів виробництва продуктів харчування на 60%. [1]

Продовольча і сільськогосподарська організація об'єднаних націй FAO стан продовольчої безпеки поділяє на дві площини виміру:

- 1) відносна (помірна) відсутність продовольчої безпеки, яка характеризується зниженням кількості продуктів харчування, що споживається населенням та погіршенням їх якості, відсутність впевненості населення у наявності продовольства у найближчій перспективі;
- 2) абсолютна відсутність продовольчої безпеки, що характеризується відсутністю продовольства протягом дня.

Дослідження методичних підходів до вирішення проблеми досягнення глобальної продовольчої безпеки дозволили відокремити чотири ключових стовпи агропродовольчої системи, які її забезпечують (рис. 1).

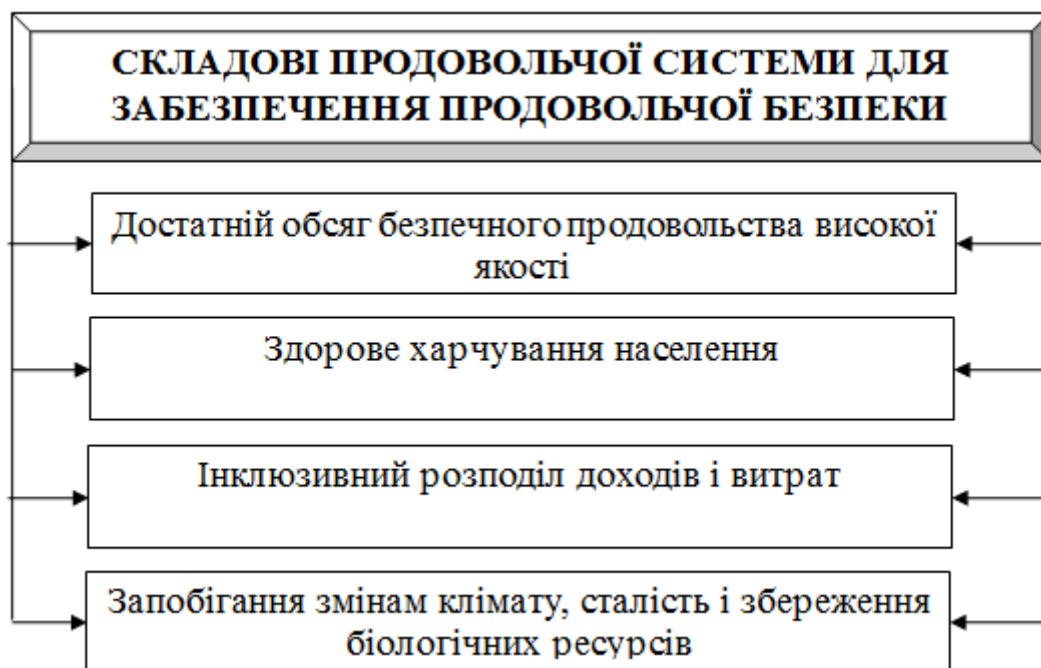

Рис. 1. Складові агропродовольчої системи для забезпечення глобальної продовольчої безпеки. Джерело: авторська розробка

Відповідно даним Всесвітнього економічного саміту (1996р.) продовольча безпека досягається на умов одночасного повного задоволення чотирьох базових критеріїв: 1) фізична доступність продовольства (задоволення фізіологічних потреб всього населення при одночасному створенні достатніх обсягів продовольчих резервів); 2) економічна доступність продовольства (вільний доступ найменш фінансово забезпечених верств населення до необхідної

кількості продукті харчування); 3) безпека, якість та цінність продовольства; 4) стабільність [10].

Базова модель глобальної продовольчої безпеки ґрунтується на визначених FAO чотирьох критеріях її досягнення. Базові характеристики моделі глобальної продовольчої безпеки зображено на рис. 2.

Рис. 2. Базові характеристики моделі глобальної продовольчої безпеки.
Джерело: складено автором за даними [11]

Розглянемо основні фактори, що зумовлюють формування цієї моделі. У їх числі слід виділити наступні:

-чисельність населення планети та швидкі темпи його зростання; обмеженість світового агропродовольчого потенціалу потенціалом традиційних систем землеробства, тваринництва, переробки та зберігання, розподілу продуктів харчування, які вже не справляються із зростаючими запитами на продовольство

та потребують кардинальних трансформаційних змін у напрямку підвищення рівня сталості;

-наука і технології, які стримують або активізують процеси агропродовольчого виробництва; бідність, низький рівень доходів і платоспроможного попиту значної частини населення світу; загострення проблем кліматичних змін, які формують додаткові ризики і загрози виробничому і ресурсному потенціалу аграрного виробництва;

-стихійні лиха, пандемії які все частіше набувають однак глобального масштабу та визначаються наявністю тривалих складних наслідків для значної кількості країн світу;

-недосконалі світові механізми розподілу продовольства за країнами і регіонами світу; посилення проблем гендерної нерівності та інклюзивних розривів окремих категорій населення;

-активізація процесів урбанізації та інклюзивні розриви між умовами життя населення міських і сільських територій;

-наявність та зростання масштабності політичних і військових конфліктів, які визначаються глобальними наслідками та мають широке територіальне розповсюдження.

У світовому масштабі проблеми голоду та забезпечення продовольчої безпеки уявляють собою складну проблему, яка у найближчі роки буде актуальною практично для всіх країн світу незалежно від економічних, географічних, культурних чи інших відмінностей.

Дослідження сучасного стану продовольчої безпеки у глобальному масштабі показали, що ключовими тенденціями її забезпечення сьогодні постають: стабільність світової проблеми голоду, незважаючи на досягнутий прогрес у поступовому зниженні його рівня, загострення соціально-економічних проблем інклюзивних розривів між доходами і можливостями населення різних регіонів світу, поширення пріоритетів здорового харчування та попиту на екологічне продовольство (табл. 1).

Таблиця 1. Ключові тренди на шляху досягнення глобальної продовольчої безпеки.

Характерна тенденція	Кількісна та якісна характеристика
Стабільність проблеми світового голоду та її загострення у зв'язку із зростанням чисельності населення світу	Проблема голоду спостерігається у 9,2% населення світу у 2022р. Прогноз глобального недоїдання у 2030 році – близько 600 млн осіб
Поступове скорочення масштабності та обсягів голоду у окремих світових регіонах	Країни Азії та Латинської Америки
Розповсюдження масштабів відносної (помірної) продовольчої безпеки	29,6% населення світу відчувають нестачу продовольства за кількісними і якісними параметрами (відносна продовольча безпека). 11,3% населення відчувають гостру нестачу продовольства
Загострення диспропорцій проблеми голоду населення у розрізі гендерних ознак, а також ознак місця проживання	Проблема нестача продовольства характерна для 33,3% сільського населення та 28% населення міст. Гендерний розрив між забезпеченням продуктами харчування між жінками та чоловіками – близько 2,4%.
Наявність інклюзивних розривів у економічній доступності продовольства за глобальною територіальною ознакою	Більш високий рівень ризиків продовольчої безпеки на Африканському континенті та у країнах Латинської Америки, Азії у порівнянні з іншими регіонами та країнами світу
Погіршення показників здоров'я населення внаслідок нестачі продовольства	Затримка розвитку у 141,8 млн дітей у віці до 5 років (22,3%), наявність проблем зі здоров'ям у 12,4% дітей.
Зростання рівня урбанізації населення	Зміна агропродовольчих ланцюгів вартості, підвищення рівня забезпеченості продуктами харчування швидкого приготування та зниження рівня забезпеченості свіжими продуктами. Обмеженість природно-біологічного капіталу внаслідок зростання міських територій
Зростання пріоритету здорового та безпечного продовольства за одночасних можливостей його економічного забезпечення	Популяризація здорового способу життя та харчування серед населення, зростання пріоритетів органічного агровиробництва, замкнених агроecosystem

Джерело: складено автором за даними [12,13]

За даними продовольчої та сільськогосподарської організації FAO у 2023 році гостра потреба у зовнішній продовольчій допомозі мала місце у 45 країнах світу: 33 країни Африки, 9 країн Азії, 2 країни Латинської Америки та Карибському басейні [14].

Серед основних загроз забезпеченню глобальної продовольчої безпеки сьогодні визначаються: кардинальні зміни клімату та екологічні ризики, які сприяють

знищенню природних та біологічних ресурсів, втраті біорізноманіття, втратам сільськогосподарських врожаїв та істотно обмежують потенціал виробництва агропродовольчої продукції; різкий ріст чисельності населення планети; негативні трансформації усередині агропродовольчих систем та порушення функціонування агропродовольчих ланцюгів вартості, що зумовлені зовнішніми факторами (світові пандемії, військові конфлікти тощо). Отекунрин О. та ін. сукупність даних ризиків доповнює наступними: нестача водних ресурсів, низькоефективна інфраструктура і технології агропродовольчої сфери, відсутність інклюзивного доступу до ресурсів (як виробничих, так і продовольчих), ринкова нестабільність [15]. Сулейман Н. доповнює даний перелік загрозами корупції та низькими темпами розвитку людського капіталу [16]. Морода Дж. та ін. серед ризиків підвищення глобальної продовольчої небезпеки вказують недостатньо дієву політику урядів країн щодо подолання голоду та розв'язання пов'язаних з цим проблем [17]. Українські науковці серед основних загроз глобальній економічній безпеці вказують відсутність рівномірного та справедливого розподілу продовольчих ресурсів, обмежені можливості фізичного доступу населення до продуктів харчування внаслідок їх географічного та територіального місцезнаходження, низький рівень платоспроможного попиту значної частини населення [18]. Національний Інститут стратегічних досліджень України серед ключових ризиків забезпечення глобальної продовольчої безпеки називає продовження зростання світових цін на сільськогосподарську продукцію і продовольство; інфляція, яка найбільшими темпами проявляється у країнах Близького Сходу та Африки; продовження військового конфлікту в Україні, що обмежує її експортний аграрний потенціал та зменшує кількість продовольства на світовому ринку [19]. Продовження військового конфлікту на території України також формує реальні майбутні ризики для забезпечення світової продовольчої безпеки. За даними Національного інституту стратегічних досліджень України наслідки війни у найближчій перспективі призведуть до подальшого зростання цін на продовольство (у можливому діапазоні – до 20%) та істотного зростання

інфляції, яка матиме місце на території країн Близького Сходу та Північної Африки.

Істотною проблемою світової продовольчої безпеки постає проблема створення та управління харчовими відходами. Незважаючи на стале зростання попиту на продукти харчування, за даними міжнародного веб-сайту екологічних новин Earth Org, у світі щорічно втрачається близько третини запасів продовольства, що є еквівалентним 1,2 млрд тон продуктів харчування [20].

Як свідчать результати проведених досліджень, світові агропродовольчі системи залишаються досить вразливими до ризиків і загроз різного характеру походження: військово-політичних конфліктів, впливу природно-кліматичних умов та наслідків кліматичних змін, зростання чисельності населення та низького рівня сталості сільськогосподарського виробництва. Сукупність цих чинників формує суттєві виклики для національних та світових агропродовольчих систем у питанні забезпечення стратегічної продовольчої безпеки людства – яке постає одним з вирішальних у найближчій та довгостроковій перспективні при досягненні цілей сталого розвитку і забезпеченні добробуту населення світу.

Висновки. Проведені дослідження показали, що незважаючи на активні процеси інноватизації та інтенсифікації агропродовольчого виробництва у світі, проблема глобального голоду та забезпечення продовольчої безпеки залишається вкрай актуальною для світового суспільства. Агропродовольчі системи відіграють провідну роль у розв'язанні завдання зниження рівня голоду та підвищення рівня якості життя населення планети та мають визначатись наявністю чотирьох домінантних характеристик: 1) достатній обсяг безпечного продовольства високої якості; 2) здорове харчування населення; 3) інклюзивний розподіл доходів і витрат населення; 4) запобігання змінам клімату, сталість і збереження біологічних ресурсів.

На забезпечення глобальної продовольчої безпеки здійснюють вплив чисельні кількість факторів, переважними з яких є: чисельність населення, наука і технології, кліматичні зміни, недосконалі світові механізми розподілу

продовольства, проблеми гендерної нерівності, процеси урбанізації та інклюзивні розриви між умовами життя населення, зростання масштабності політичних і військових конфліктів. Їх сукупність та характер впливу зумовлюють удосконалення архітектури моделі глобальної продовольчої безпеки, базовими характеристиками слід визначити: забезпеченість та доступність продовольства, стабільність умов управління глобальною продовольчою безпекою та рівень споживання продуктів харчування населенням.

Ключовими трендами досягнення глобальної продовольчої безпеки за останні роки було виявлено: відносну стабільність проблему світового голоду, зокрема, за окремими світовими регіонами; підвищення рівня залежності голоду та гендерної нерівності; зростання інклюзивних розривів у економічній доступності продовольства; зростання рівня урбанізації населення; проблема здоров'я значної частини населення планети та посилення тренду здорового харчування.

Список використаної літератури:

1. Hunger and food insecurity. <https://www.fao.org/hunger/en>
2. Ічанов, А. Агрострахування як складова продовольчої безпеки держави. Аграрне страхування як складова продовольчої безпеки держави. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2013. № 4. С. 48-57.
3. Щекович О. Формування пріоритетів аграрної політики України. Автореферат докторської дисертації. Київ, 2010. 40с.
4. Березін О. В. Проблеми формування продовольчого ринку України : монографія. Київ: Вища школа, 2002. 211с.
5. Kochetkov, O. V. (2002). Formuvannia systemy pokaznykiv prodovolchoi bezpeky Ukrainy. [Formation of the system of food safety indicators of Ukraine]. Ekonomika APK. 9, 142-158.
6. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: [Електронний ресурс] // Національний інститут стратегічних досліджень України: офіційний сайт. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/rozdil/rozd11.htm>
7. Кучерук Л.В. Світова продовольча безпека: тенденції та виклики. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2022. Вип. 16. С. 34-38.
8. Саблук П. Т., Білоус О. Г., Власов В. І. Продовольча безпека України. Економіка АПК. 2009. № 10. С. 3-7.
9. Maffra, L. (2017). Food sovereignty: sustainable solution to world hunger and climate change. Ámbitos: Revista Internacional de Comunicación, 37, 1-11.
10. What is Food Security? URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>
11. Food security: concepts and measurement. URL: <https://www.fao.org/3/y4671e/y4671e06.htm>
12. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2023. The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8b27c570-2f8b-4350-8d5a-8e82432e6db7/content>

13. Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Rome, FAO. URL: <https://doi.org/10.4060/cc3017en>
14. FAO. 2024. Crop Prospects and Food Situation – Triannual Global Report No. 1, March 2024. Rome. URL: <https://doi.org/10.4060/cd0022en>
15. Otekunrin, O. A., & Otekunrin, O. A. (2021). Healthy and sustainable diets: Implications for achieving SDG2. Zero Hunger. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals; Springer:Cham, Switzerland,1-17.
16. Sulaiman, N., Yeatman, H., Russell, J., & Law, L. S. (2021). A food insecurity systematic review: experience from Malaysia. *Nutrients*, 13(3), 945.
17. Moroda, G. T., Tolossa, D., & Semie, N. (2018). Food insecurity of rural households in boset district of Ethiopia: a suite of indicators analysis. *Agriculture & Food Security*, 7(1), 1-16.
18. Марина А.С., Янковська Я.Р. Дослідження стану глобальної продовольчої безпеки. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 26-30.
19. Україна та глобальна продовольча безпека в умовах війни. NISS. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayina-ta-hlobalna-prodovolcha-bezpeka-v-umovakh-viyny>
20. Earth.Org. URL: <https://earth.org/global-food-security/>

References :

1. Hunger and food insecurity. <https://www.fao.org/hunger/en>
2. Ichanov, A. (2013). Ahrostrakhuvannia yak skladova prodovolchoi bezpeky derzhavy. Ahrarne strakhuvannia yak skladova prodovolchoi bezpeky derzhavy. [Agroinsurance as a component of the food security of the state]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, 4, 48-57.
2. Shchekovych, O. (2010). Formuvannia priorytetiv ahrarnoi polityky Ukrainy. [Formation of priorities of agrarian policy of Ukraine]. *Avtoreferat doktorskoi dysertatsii*, 40.
3. Berezin, O. V. (2002). Problemy formuvannia prodovolchoho rynku Ukrainy. [Problems of formation of the food market of Ukraine]. Kyiv: Vyshcha shkola, 211.
4. Kochetkov, O. V. (2002). Formuvannia systemy pokaznykiv prodovolchoi bezpeky Ukrainy. [Formation of the system of food safety indicators of Ukraine]. *Ekonomika APK*. 9, 142-158.
5. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia. [Economic security of Ukraine: essence and directions of provision]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen Ukrainy: ofitsiynyi sait*. URL: <http://old.niss.gov.ua/book/rozdil/rozd11.htm>
6. Kucheruk, L.V.(2022). Svitova prodovolcha bezpeka: tendentsii ta vyklyky. [World food security: trends and challenges]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, 16, 34-38.
7. Sabluk, P. T., Bilou, O. H., Vlasov, V. I.(2009). Prodovolcha bezpeka Ukrainy. [Food security of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 10, 3-7.
- 8 Maffra, L. (2017). Food sovereignty: sustainable solution to world hunger and climate change. *Ámbitos: Revista Internacional de Comunicación*, 37, 1-11.
10. What is Food Security? URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>
11. Food security: concepts and measurement. URL: <https://www.fao.org/3/y4671e/y4671e06.htm>
12. FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. 2023. The State of Food Security

Надійшла до редакції 15.05.2024р.